

ՍԱԳՆԻՍԱԿԱՆ ԲՈՒՆ HYPNOTISME

(Երա. տես էջ 163)

ԳԼՈՒԽ ԼԻՆԳՅԵՐՈՐԴ

Մագնիսական քնոյ պաշտպանք և ասոցի
փաստերը:

Ինչպէս ոգի ի բոլին կ'աշխատին փաստե-
րով ապացուցանել հակառակորդք, որոց մէջ
կան յերաւի մեծ խնաստուրք, գիտունք,
բժիշկք, խնաստուսերք, և այլն, իրենց հա-
կառակ կարծիքը մագնիսական քնոյ, գոր-
վերացոյն ընդարձակօրէն պարզեցնէր, այս-
պէս նոյն մագնիսական քնոյ պաշտպանք բու-
յսր ոգւով կը ջանան պաշտպանել թէ «մագ-
նիսութիւնն, յինքնան նկատուելով, չէ սա-
տանայական գործ մը, չէ կապէս անբարոյա-
կան, և չէ իսկապէս ֆաստակար»: Պաշտպան-
ներուն մէջ կան մեծամեծ գիտունք, առ-
տուածաբանք, բժիշկք, խնաստուսերք, —
որոց փաստերուն նպատակն է հերքել հա-
կառակորդաց, մանաւանդ Հ. Ֆրանքլայի, վե-
րոյշեալ փաստերը:

Յաջորդ կէտերու մէջ կ'ամրոփենք մագ-
նիսական քնոյ պաշտպաններուն գաղափարն
ու միաբայ:

Ա

1. Այս, յերաւի, Հ. Ֆրանքլայ և իրեն

1. De la suggestion et de ses applications à la
thérapeutique, էջ 23:

2. Le sommeil provoqué et les états analogues,
էջ 27:

հետեւողք այսպէս կը տրամաբանեն. «Նոյն
իսկ բոլոր բժիշկներն կը խոստովանին որ
մագնիսութիւնն՝ հիւանդութիւն մ'է ջղային,
անցողական, բայց բուռն, և արհեստական
կերպով առաջ եկած: Բնական կերպով ա-
ռաջ չի գար այն, . . . արտառնաւորներն չեն
բնականք, նոյնպէս չէ բնական բժշկական
նախագուշակութիւնն. . . նոյնպէս և անոր
խնամքն անբնական է: Ուրեմն մագնիսու-
թիւնն՝ հիւանդութիւն մ'է բնական և բնա-
խոսականէ գուրս»:

Բայց, կը պատասխանեն պաշտպանքն,
բացարձակապէս սխալ է բռնին՝ թէ «նոյն
իսկ բոլոր բժիշկներն կը խոստովանին՝ որ
մագնիսութիւնն՝ հիւանդութիւն մ'է»: Որով-
հետեւ Պէրնհայմ ալ, ուսուցչապետ բժշկու-
թեան կը գրէ. «Թելադրուած բունն չի տար-
բերի բնաւ բնական բունէն¹»: — Նոյն-
պէս Լիէպոյ. «Էրկու բուններն (բնական և
արհեստական) նոյն են ամէն տեսակէտով² . . .
— Լիէպոյ եւս բժիշկ է: — Ֆօրէլ³, բժիշկ
և ուսուցիչ բժշկութեան. «Մագնիսական և
բնական քնոյ նոյնութիւնը անժխտելի է. և
Լիէպոյի համակարծիք եմ՝ որ մագնիսա-
կանն կը տարբերի բնականէն միայն այսու՝
որ մագնիսացած ենթակային և մագնիսացը-
նողին մէջ յարաբերութիւն մը կայ»: — Ֆեր-
րան Փարիզու, բժիշկ, կը գրէ. «Մագնի-
սական բունն է ջղային գրութեան միեակ
մը, բոլորովին նման (սովորական) քնոյ⁴»: —
Մօրսէլլին⁵ եւս, նոյն իսկ Հ. Ֆրանքլայ
կը խոստովանի զայդ, վերայիշեալ բժիշկնե-
րուն կարծիքը յայտնապէս կը պաշտպանէ:

2. Ի՞նչ կան նաեւ նշանաւոր բժիշկք,
ընդունողք մագնիսական քնոյ հիւանդու-
թիւն մ'ըլլան, ինչպէս են Շարքոյ, Պրէտ,
միթէ քան զասոնք նուազ երեւելիք են Պէրն-
հայմ և Լիէպոյ, որք հակառակ կը պնդեն.
— ուրեմն Բնչպէս կընայ բուռն թէ «Բոլոր
բժիշկներն կը խոստովանին՝ որ մագնիսական
բունն՝ ջղային հիւանդութիւն մ'է»: — Բաց

3. Der Hypnotismus und seine handhabung, էջ
38:

4. Des suggestions dans l'hypnose, էջ 11:

5. La nouvelle théorie de la suggestion, էջ 40:

աստի, նոյն բժիշկներն ալ՝ որ մադնիսական բուժիչ հիւանդութիւնն կը համարեն, արդեօք լիովին համոզուած եւ հաստատուն են իրենց այլ կարծեաց վրայ, ինչպէս որ Հ. Ֆրանքոյ կ'ենթադրէ : Ոչ երբեք. վասն զի անոնցմէ շատին՝ յարմար առթին կը յայտնեն՝ թէ իրենց ըսածն պարզագոյն կարծիք մ'է. — նոյնպիսի գգուշաւոր եւ շրջահայեաց կերպով կը գրէ աօրդ. Լատամ¹, որ Հ. Ֆրանքոյի համակարծիք ալ է :

Եւ յիրար, ինչո՞ւ հիւանդութիւնն համարեն մագնիսական բուժիչ, կ'ըսեն դարձեալ անոր պաշտպաններն, քանի որ բնական ընդ հետ կրնայ նոյնանալ. — եւ ինչո՞ւ նոյն պիտի չհամարուին այլ երկու քուներն, քանի որ նոյն միջոցներով առաջ կու գան, նոյն երեւոյթները կրճեհեղաբայցրնեն, եւ մին, ինչպէս տեսանք, զիւրաւ կը փոխուի ի մեզն : Եւ ստուգիւ նոյն պատճառներէ առաջ կու գան բնական բուժին ալ, արեւստականն ալ. — երկուքին մէջ երազատեսութիւն կ'ըլլայ. — եւ օրինակ լին, « Լէլոն արուետական կերպով քնացող մը թողուցք ինքն իրեն, կամաց կամաց կը դադրի այլ ուղղագարական վիճակն եւ վրայ կու գայ բնական բուժին. — եւ անոր հակառակ ալ, եթէ բնական ընդ մէջ եղողի մը մի եւ նոյն ժամանակ զպշուի եւ մեղմով խօսուի, կամաց կամաց ուղղա-գարութեան մէջ կ'իյնայ եւ մագնիսացրնողին հետ հաղորդակցութեան մէջ կը մտնէ առանց արթննալու »² :

Ուրեմն մագնիսական բուժին չէ հիւանդութիւն, այլ նոյն եւ նման բնական ընդ : Ինչպէս հիւանդութիւն կրնայ համարուիլ քանի որ հիւանդներուն բժշկութեան կը ծառայէ, ինչպէս որ ընդաւոր գէպքեր զայլ կը հուստատեն, որոց մէկ քանին տեսանք վերագոյն :

Ք

Հ. Ֆրանքոյ եւ իրեն հետեւողք կը պնդեն՝ թէ մագնիսական ընդ պատճառներն չեն

բնականք, ուրեմն քնոքեմէ դռքս բան մ'է այն. վասն զի, կ'ըսեն, այդ բնական պատճառներն պիտի ըլլային կամ հեղուկ, եւ կամ քնացողին երեւակայութիւնն. իսկ արդ, վերագոյն ստացուցիքը որ այլ երկուքն ալ անբնական պատճառներ են մագնիսութիւն առաջ բերելու համար : Ուրեմն ոչ երեւակայութիւնն եւ ոչ հեղուկ կրնան առաջ բերել մագնիսական բուժիչ : Մանաւանդ որ, կը յտելուն հակառակորդք, մագնիսական բուժիչ առաջ կու գայ ո՞ր եւ ի՞րով, զոր օրինակ, փշկով, լուսոյ ճառագայլով, մեղմ ձայնով, եւ այլն, եւ այդպէս ամեն քան կը գործադրուի մագնիսութեամբ քնացրնելու համար՝ որովհետեւ ո՞ր եւ է գործադրուածն չէ բուն պատճառ մագնիսական ընդ :

Իսկ պաշտպանը մագնիսութեան կը պատասխանեն. — 1. Հակառակորդք՝ հեղուկ եւ երեւակայութիւն, միայն կը յիշեն իւրենց հակառակ փոփոխութիւն մէջ. ինչո՞ւ աւելին կը լոնն, միթէ իրենց հեղուկ անուանածն չի՞ մաստակարբ բնական միջոցներ. զոր օրինակ նայուածք, հրաման, եւ այլն, — իսկ երեւակայութիւնն չի՞ տար իրեն հոգեբանական տարրերը. զոր օրինակ, կամքք. հետեւաբար՝ այս տարրերէն առաջ կու գայ մագնիսական ընդ երեւոյթմ աւանդական կերպով : — Եւ Լէլոյ վրայ կը բերէ. « Բանի մը վրայ շատ կը զարմանամ, այս ինքն՝ որ մագնիսական ընդ վրայ գորդնէն շատերն անոր կազմակերպութիւնը բացատրելու համար ենթադրութեանց դիմած են : Մինչդեռ ի գործնականին այս ընդ առաջ գալուն պայմանները գիտեն, եւ փոխանակ այս յայտնի իրողութեանց վրայ յենալ, եւ զանոնք մեկնելու, հնարեցիւ հեղուկի, ողող եւ կամ երեւակայութեան գրգռութիւնները : Ընդհանրապէս մտաց վրիպակն է երբեք գոհ չլլալ պարզ բանով. եւ մինչդեռ եզրակացրնելու վրայ է, կ'իյնայ ենթադրութեանց մէջ »³ :

2. Հակառակորդք ի՞նչպէս կը հաստատեն

1. L'hypnotisme, et la médecine légale, էջ 20.
2. Liébault, le sommeil provoqué, էջ 27. — Bernheim, De la suggestion, էջ 220.

3. Lelong, (Abbé), La vérité sur l'hypnotisme, էջ 59.

4. Le sommeil provoqué, էջ 12.

իրբեւ ճշմարիտ՝ թէ ո՞ր եւ է միջոցով կարելի է մագնիսականութեամբ քննարկել զօրք. — և կը հարցունեց իրենց, որինսկ իմե՞ն. մագնիսացնող մը եկած է՝ որ քննացուցած լլուլայ պարզ փշկով մը, ծնծկայի ձայնով, կամ լուսոյ ճառագայլով, մտրով և մտրմով առողջ մէկը, որ երբեք մագնիսացած չլլայ, և որ ներկայապէս պէտք չունենայ մագնիսական բնոյ, և ոչ ալ քնանալու գաղափար և կամք ունենայ: Այս գէպին երբեք տեսնուած չէ. բնաւ մագնիսացնող մը չէ կրցած ցարդ պարծիլ այսպիսի կարողութեան մը վրայ:

Այս, եթէ արգանդախնայ ունեցող Հիւանդներու վրայ լլուլայ խօսքն, ծնծկայի յանկարծական ձայնն, երկարական հարուած, կամ զօրաւոր լլուլ մը կրնան զինքը մագնիսացունել: — Գարձեալ, եթէ քնանալի ենթական շատ անգամ մագնիսացել է, ամենափոքր նշան մ'ալ իրեն յիշեցնող որ պէտք է քննուայ, սոսկ նայուած մը, փշու՞մ մը, քնացի՞ր բառն միայն, և այլն, կրնան զինքը քնացունել:

Որպէս ժամանակէն մէջ, արգանդախնայի հիւանդութիւնն, իսկ երկրորդին մէջ, սովորութիւնն և « թնայորի կրթութիւնն », ինչպէս կ'ըսէ Պէրնէշայմ, մագնիսական սովորական երեւոյթները կը մեկնեն բնական կերպով: Իսկ կարգէ դուրս միջոցներն արգասիք առաջ կը բերեն, կամ թէ արդիւնք մը կ'ունենան միայն ջրային ենթականերու և կամ մագնիսական քնոյ արդէն իսկ սովորեալներուն վրայ:

Արեւմտեան ճիշդ չէ բնել թէ ո՞ր եւ է միջոցով կրնայ որ քնացունել ո՞ր եւ է մարդը: Եթէ կրնաս քնացուց որչափով մարդ մը, իրեն բնական վիճակին մէջ, և որ երբեք մագնիսական քնոյ ենթակուած չլլայ. քնացուց փշկով մը անոր երկու աչաց, և կամ ականջէն վար հրացանի հարուած մը ձգելով:

Համոզուելու համար՝ թէ մագնիսական քունն բնական է դուրս բան մը չէ, բաց ի վերադէպ ըստաւանդներէն կայ զիտելի կէտ մ'ալ, այսինքն, բնական և արուեստական քունն յառաջ կու գան գրեթէ նոյն պատճառներով. — այս կէտը սքանչելի կերպով կը նկարա-

գրէ. Լիւպօլ՝ — որուն նկարագիրը կը բուլանդակութի հետեւեալ կէտերուն մէջ, այսինքն, բնական քունը առաջ գալու համար՝ միայն ալ կանխաւ կերպով մը կը հաւանի. — երբ ուզենայ մէկն քնանալ՝ մտնէ և լուստեղ կը փնտռէ, — կը ծածկէ գլուխը կամ մարմինը, — փափուկ անկողնոյ վրայ կը պտուկի, և մտքէն կը հալածէ զինքը գրագեցնող գաղափարները. — միով բանիւ, իրեն զգալարանքները ցրուող և մտաւոր կարողութիւններուն վրայ սատարիկ ազդող ո՞ր եւ է իրերէ կը հեռանայ, — միայն քնանալ, հանգչիլ կը մտածէ:

Ոչինք երեւոյթները կը տեսնուին քիչ շատ անասնոց վրայ ալ. կենդանաբանութեան վրայ գաղափար ունեցող մը այս մասին շատ րաւուսիր: Ուրեմն ի՞նչ տարբերութիւն կայ բնական և արուեստական կամ մագնիսական քնոյ առաջ գալուն կերպին մէջ. արդէն իսկ վերը տեսնա՞նք թէ մագնիսական քունն ի՞նչ կերպով առաջ կու գայ: Հետեւաբար՝ ի՞նչ հարկ կայ բնականէ դուրս՝ ծածուկ, զերբնական, սատանայական պատճառներ փնտռելու՝ մագնիսական քնոյ երեւոյթները բացատրելու համար: — Բայց հակառակորդը կը պնդեն և կ'ըսեն. Եթէ այս ամէնը բնականութեան մագնիսական քնոյ սովորական երեւոյթներուն համար, բայց ի՞նչպէս պիտի մեկնեն պաշտպանք մագնիսական քնոյ՝ առկէ առաջ եկած կարգէ դուրս երեւոյթները: — Յաջորդ յօդուածն կը պատասխանէ հակառակորդաց այս հարցման:

Յ

Վերադառնալով հարցման պատասխանելէն առաջ կը կանխեն պաշտպանքն գարձեալ կրկնելու՝ որ արտաքին կարգի երեւոյթներ ըսելով կը հասկնան միայն այն երեւոյթները, որոնք ծանօթ են, բնականաբար քննուած և գիտական փորձով հաստատուած: Ուստի իրենց խօսքն չէ՝ խօսող կամ գրող սեղաններու, ոգեղէն իրաց նիւթականի փոխու-

լուն, մտքի խորհուրդները հեռուէն առանց միջնորդի հաղորդողներուն, աչքով լսողներուն, ականջով տեսնողներուն, տալով մի մէջ փակուած գոց նամակներ կարգացողներուն, և այլն, վրայ: Վասն զի այդ իրողութիւնը զեռ յայտնի չին, և ոչ ալ զխոնական փորձով հաստատուած, և մագնիսացքնողաց հասարակաց միաբան կարծեաց համեմատ՝ առնոր մագնիսական քունէն տալ չին դարձ — Ռորեմ իրենց նպատակն է խօսիլ միայն ստուգիլ մագնիսական երեւոյթներու վրայ. — և ըստ այսմ՝ կը պատասխանեն վերոյիշեալ հարցման՝ այսպէս.

Արդ, բոտ Հ. Ֆրանքլի, այդ ամէն արտաուրդ երեւոյթներն՝ են բնութենէ դուրս բաներ, այսինքն ստատայականք. — ինչո՞ւ. վասն զի, յանկարծակի առաջ կու գան առանց յառաջնութեաց նշաններու, անպատաստ կերպով, մինչդեռ որ և է բնական հիւանդութիւն ունի իրեն յառաջնութեաց նշանները:

Բայց, կը պատասխանեն պաշտպանք. Հ. Ֆրանքլի կը սխալի՝ մագնիսական քունը ենթակարելով հիւանդութիւն մը. իսկ մենք վերադինք ցուցինք թէ այն՝ հիւանդութիւն չէ: — Բաց աստի, բացարձակապէս ամէն բնական հիւանդութիւն չունի իւր յառաջնութեաց նշանները, և զայդ կը հաստատէ Ռիշէ իսկ, զոր Հ. Ֆրանքլի ի վկայութիւն կը բերէ իրեն՝:

Իսկ ի՞նչ խնդրուի՝ թէ ի՞նչ պատճառէ առաջ կու գան այս երեւոյթներն, Հ. Ֆրանքլի՝ մագնիսացած ենթակային մէջ ներքին բնական պատճառ կը պահանջէ: Իսկայն, թէպէտ իրաւունք ունի այսպիսի բնական պատճառ մը պահանջելու, բայց հարկ չէ՝ որ քեղադրաբէնէ հեռանայ իւր յիշատի, թեւապրութիւնն՝ զոր մագնիսացքնողն կը հաղորդէ իւր ենթակային, և զոր կրնողներն այդ ենթական, է բուն այն բնական պատճառն բոլոր արտաքին կարգի երեւոյթներուն. — այսինքն, հանգստութեան թելադրութիւնն, զոր կրնողներն քնացողին հոգին, տալ կը բերէ հանգստութիւնը, — անհանգստութեան թելադրութիւնն, զոր նոյն կերպով կ'ընդունի քնացողն, առաջ կը բերէ անհանգստութիւնը. — և ընդհանրապէս, մագնիսացողին

վրայ թելադրութիւն ախտանշանի մը՝ առաջ կը բերէ ուրիշ ախտանշան մը և զայն կը բացատրէ: Եւ որովհետեւ թելադրութիւնն՝ ամենէն աւելի բնական բանն է և որ բոլորովին բնական կերպով կը գործէ, հետեւաբար՝ մագնիսական քնոյ երեւոյթներն բնական են և ոչ գերբնական:

Գ

Բայց Հ. Ֆրանքլի բացարձակ չընդունի՝ որ քեղադրաբէնէ ըլլայ բնական պատճառ այսքան երեւոյթներն, և վերոյիշեալ պատճառաբանութիւնը կ'ընէ այսպէս. « Ինդերաց վրայ ֆիզիքական փոփոխութիւն մը յառաջ բերելու համար, ֆիզիքական պատճառ հարկաւոր է, և բարդական պատճառն չի բաւեր: Իսկ թելադրութիւնն՝ բարդական պատճառ մ'է: Ապա ուրեմն նա չի կրնար այդպիսի ֆիզիքական երեւոյթներ առաջ բերել, հետեւաբար՝ չի կրնար ալ բացատրել նոյն երեւոյթները »:

Արդայն ի՞նչն կը պատասխանէ այս պատճառաբանութեան՝ հերքելով զայն այսպէս. « Պատճառաբանութիւնդ տրամաբանական և երկաւորի, բայց սխալ սկզբան վրայ հաստատուած է. որովհետեւ զնոքաց վրայ ֆիզիքական կամ լաւ եւս բնախօսական փոփոխութիւն մ'առաջ բերելու համար ֆիզիքական պատճառ կարելու չէ. բարդական պատճառ մ'ալ նոյն փոփոխութիւնը, երբեմն աւելի ազդու կերպով ալ, կ'ընայ առաջ բերել: (Իրիտակ իմ, ստատիկ յուզում մը, նոյն իսկ երեւակայեալ վտանգի մը վախէն առաջ եկած սոսկումն, շատ լաւ մեծ փոփոխութիւն կը բերին գործարանաց վրայ, երբեմն նոյն իսկ սոսկալի տաքնապ, անդամալուծութիւն, ... միշտեւ յիմարութիւն ալ: Ամենուրեք փորձն տարակուսելու սեղ չի ձգեր այս կէտին վրայ: Արդ թելադրութիւնն ալ այս տեսակ բարդական պատճառ մ'է. ուրեմն՝ զարմանք չէ՝ որ կարենայ այսպիսի եւ

բեռնութիւնք առաջ բերել: — Էւ այս բանիս համար հարկաւոր չէ՝ որ թեւադրութիւնն ֆիզիքապէս փոխէ զգայարանները, և կամ զգայի ֆիզիքական յատկութիւն ստեղծէ: Վասն զի կր բաւէ՝ որ զգայարաններն յարմար լլան տպադրութիւնք առաջ բերելու, և զգայական դնդերը ալ այնպէս զգածուած լլան իրեն թէ ընդունէին որոշուած զգացողութիւնք. և այս ամէնը կ'ըլլայ գործող երեւակայութեան ունեւթեամբ՝ 1)» — Գուցէ յետոյ առիթ ունենանք մէջ բերելու գիտական ապացոյց մը՝ երեւակայութեան բրած մեծ ազգեցութիւնք գործարանաց վրայ ցուցնելու համար: Բայց առ այժմ՝ այսչափ միայն հարկ է գիտնալ՝ որ նախ՝ երեւակայութիւնն, ինքն միակ չէ, բայց մեծ պատճառ մ'է մազնիսական երեւոյթներու. երկրորդ՝ որ այդ երեւոյթներն ամէն թեւակայաներու վրայ նոյն զիրութեամբ առաջ չեն գար, այլ առանձին ուժանք վրայ՝ որոնք կան. խաւ տրամադրուած են և որք «մազնիսական կրթութիւն» առած են:

Այս՝ Հ. Ֆրանցոյ կր պնդէ զեռ աւելի և կ'ըսէ. «Ո՛ր և է բնական պատճառ առաջ կր բերէ իրեն արգասեղք» ի հարկէ և անվճար կերպով, և որ և է անձի ձեռքով, զոր օրինակ կտոր մը ստոր կր պաղեցնել անվճար և որ և է մաղու ձեռքով, իսկ արդ թեւադրութիւնն այս օրինաց համեմատ չի գործեր՝ վասն զի մազնիսացնողին բրած թեւադրութիւնն արդիւնք մ'առաջ կր բերէ, իսկ եթէ ուրիշ մը դայն գործածէ, ապարդիւն կր մնայ: Ուրեմն թեւադրութիւնն չէ թեւական պատճառ»:

Արդայն լրջոնկ դարձեալ կր պատասխանէ. «Յիրաւի, թեւադրութիւնն՝ իրեն բնական պատճառ, պէտք է՝ որ առաջ բերէ իւր արդիւնքները, որ և է անձ ալ դայն գործածէ, եթէ միշտ մի և նոյն պայմաններու մէջ գործադրուի այն. իսկ եթէ այս պայմաններն տար-

բեր են, յայտնի է թէ առաջ եկած արդիւնքն ալ ըստ այնմ է: Արդ մազնիսական քնոյ հանդիսատեսներուն մէջ, մազնիսացնողին միայն յարաբերութեան մէջ է քնոյ ենթարկելի անձին հետ, նախ՝ առաջ բերուելի քնոյ, և ապա այս քնոյ՝ կամքին և կազմութեան վրայ տուած զօրութեան ձեռքով. հետեւաբար՝ մազնիսացնողին միայն մտիկ կ'ընէ և կր հնազանդի քնացողն: Էւ որպէս զի ուրիշ անձ մ'ալ կարենայ նոյն ազգեցութիւնք ունենալ նոյն քնանալի ենթակային վրայ, հարկ է՝ որ նոյն մազնիսացնողին պայմաններուն մէջ գտնուի, և ինքզինքը յարաբերութեան մէջ գնէ արդ ենթակային հետ: Իսկ եթէ մազնիսացնողին կանխելով բան զինքը, արդ ենթակային կամքին վրայ, այլ եւս ուրիշի մը կարելի չըլլար ազգել այս ենթակային վրայ՝ 2)» — Իհու այս կէտին նկատմամբ շատ նպաստաւոր փաստեր ալ կան: Այլ հակառակողք ալ զեռ կր յիշեն այլ և այլ ծանր կէտեր և երեւոյթներ մազնիսական քնոյ, որոց մեկնութիւնները տուած են Carpenter³, Ab. Méric⁴, Toussaint Barthélemy⁵, Dr Bonjour⁶ և Ab. Schneider⁷. որոնք ջանացեր են բնական կերպով մեկնել թէ ինչպէս մազնիսացնողն՝ քնացող ենթակային կ'ընէ թէ արթննալէն վերջը զինքը պիտի չսեսնէ, ինքն հոն ներկայ լուլաւով հանդերձ, զինքը պիտի չճանչնայ. — ուրիշ քնացողի մը՝ թէ ամիս մը ետքը իրեն այցելութեան պիտի գայ շնորհակալ ըլլալու համար. — ուրիշ քնացողի մը՝ թէ ինր ժամ քնանալէն ետքը ձախ թեւին վրայ պիտի ձեւանայ V գիրն արեւմտեանի, — և ասոնք կր կատարուին: — Այլ գիտել կու տանք՝ որ թէպէտ կր մեկնեն այս գիտունք՝ ճարտարութեամբ այս ամէնը, բայց զեռ մեկնութեան կարօտ կր մնան. — այսու հանդերձ, պէտք չէ մէկէն հետեւցնել թէ որովհետեւ ասոնք պատճառը չենք գիտեր,

1. La vérité sur l'hypnotisme, էջ 62 :

2. Վերսիշեալ մատեն. էջ 64 :

3. Mental Physiology, էջ 564 :

4. Le Merveilleux et la science, էջ 270 :

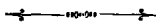
5. Etude sur le Dermographe ou Dermoneurose toxivasomotrice.

6. Hypnotisme, Télépathie et Spiritisme, էջ 16 :

7. L'hypnotisme, էջ 342 :

ուրեմն ընութենէ վեր բաներ են. վասն զի կան ընութեան մէջ շատ երեւոյթներ, որոց պատճառներն անծանօթ են, թէպէտ և այդ երեւոյթներն յայտնապէս բնական են:

Շարայայրեղի Զ. Ս. ՍԱՐԵԱՆ

ԳԵՂԵՑԿԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

(Շար. տես յէջ 174)

ՄԱՍՆ Բ

ԱՆՏԻԳՈՆԵ ԵՒ ՓՕՐՏԷԼԻԱ

Անտիգոնէն եթէ ոչ Սոփոկլէսի մեծագոյն՝ զէթ անոր ամենէն սրտաշարժ երկն է: Բայց սրտաշարժ բառն պէտք չէ այժման առմամբն ընդունիլ. յուզմամբ բարբախտ իրի մը չէ. մեզ ժամանակակից հեղինակը զայն պիտի լեցնէին ճիշդօրով՝ արտասուօք բուռն կրից տենդով մը: Յայն ճարտարաց մէջ այդ յուզումն անշարժութեան չափ հանդարտ ու վեհ է: Սոփոկլէի խաղերն ընթերցած ժամանակ, ինք ի՛նչնեանսնք այդ ներքին որբագան տալնուպը զոր պիտի զգայինք մերձենալով իրենց վայելչագեղ տաճարներուն որոց ուղիւ գծերն հազիւ այնչափ կորուսթին ունին սրչափ պէտք է զանոնք խիստ չերեւցնելու համար. անոնց ձեզնոյն տակ՝ լռին և լուսաւոր՝ կանգնած է աստուծոյ մը պառկերը որ իւր միակ մեծութեամբը կը լուս մեհնին ընդարձակութիւնը: Այսպէս միակ՝ անվրդով այլ վեհ զաղափար մը կը լուս Սոփոկլէին խաղը, և այդ վեհ զաղափարը տղկան մը անձնութիւնն է:

Թէքի պաշարումն աւարտած էր. իդիպպոսի երկու որդիք Ետէոլլ և Պոլիսիկ՝ զերբ սպաննած էին: Քաղցին նոր թաղաւորը՝ կրէոն՝ անոնց թաղման նկատմամբ իւր վճիռն արձկած էր: Եթէ Ետէոլլ՝ որ իւր քաղաքը պաշտպանեց՝ փառք պիտի թաղուի իւր ծննդավայրը, Պոլիսիկ՝ որ զայն պղծեց պատերազմաւ՝ անարատք և անթաղ պիտի

նեաւոր զէջ զաղանաց և թռչնոց: Այս մեռեալը թաղելու՝ այս գերեզմանէն արդարեւ լոյն իւր մահադոյժ հայրենիքը բանալու համար Անտիգոնէ ինքզինք պիտի զոհէ: Գիշացնուհւոյն անձնութիւնը լաւ բմբռնելու համար նախնեաց թաղման վրայ ունեցած զաղափարին քաջ տեղեակ ըլլալու է:

Յունաց համար թաղումը մարդուն ճշմարիտ վախճանն էր, իւր հանգերձելոյն անձուկ և անխորտ հիմք: Փրկութիւնը՝ բառին կրօնական առմամբ՝ այս ձեւերուն պահպանութենէն կախումն ունէր. թաղուել կամ անթաղ մնալ հանգերձելոյն համար խնդիր էր: Ուներիմ թշնամիք անգամ այս զրկանքը չէին ըններ, և Աքիլլէոս Հէկտորին գիակը յանձնեց Պրիամու՝ յուղարկաորութեան պատուէն չհամարձակելով զրկել զայն: Ասկէ կը հասկնանք թէ Սոփոկլէսի ողբերգութիւնն ինչ հզօր տպաւորութիւն, ինչ վեհ յուզմունքներ, ինչ սրտապատահ զմութիւններ պիտի ազդէր Յունաց, յայտնի է թէ թաղուելիք դիակը փրկուելու մարդուն չափ սրտառու է այնպէս որ սղ մէկը մեռելոյ համար ինքզինք կը զոհէ: Շատ զեղեցիկ է ինձ, կ'աղաղակէ Անտիգոնէ, զայդ ընելով մեռնիլ՝ քանզի երկար ժամանակ ինձ հարկ պիտի ըլլայ հանդ ըլլալ անգիւպոնոց քան աստեաց՝ վասն զի հին պիտի յաւերժանամ: Անտիգոնէ յուզեալ կ'ելլէ Թէքի արքունիքէն. իւր որոշումն անգրգուելի է: Չայն կը յայտնէ իւր իսմէնէ քրոջ զոր կը քաջալերէ Պոլիսիկի թաղման համար իրեն աջակցելու: Իսմէն կը վարանի վտանգին առջեւ. կը ջանայ իւր քրոջ միտքը փոխել՝ առաքիլելով հրատարակեալ օրէնքը, սպառնացով շարքեր, հզօրագունին զէմ ուղորդելու յանգնութիւնը: Անտիգոնէ չպնդեր. ինք միայնակ պիտի բաւէ: Կրէոն կու գայ անձամբ իւր վճիռը հռչակելու և կը բացատրէ անոր պատճառը: Ըստ ինքեան ինքն իրաւունք ունի: Հելլէն օրէնք բացարձակապէս կը գատապարտէին իւր հայրենեաց զէմ զէնք վերցնողը: և զայն զերեզմանէն կը զրկէին ինչպէս ինք ինքզինք զրկած էր իւր հայրենիքէն: Բայց կրէոն այդ խիստ օրէնքը եւս առաւել կը սաստկացնէ իւր անգրգաւթեամբ: